

Ferdo Kozak:

Dialog v zaledju.

Soba v pritličju z verando v ozadju. Razgled na vrt. Septembrska jesen polni ozračje. Mehak gost mrak se preлива po sobi, obrisi pohišstva tonejo v njegovem valu. Za alejo golih kostanjev gori toplordeč plamen večera.

Gospod A sedi na divanu, gospod B na njegovi desni v širokem naslanjaču.

Gospod A (približno petintrideset let star. Koščeni obraz z ostrimi, trdimi očmi blaže dolgi, nekoliko osiveli lasje. Je srednje velik, počasne hoje in oglatih a mirnih kretenj.): Tako se mi zdi, da bi govoril kakor neverni Tomaž, če bi te ne imel zdaj tu, pred seboj. Komaj da verujem.

Gospod B (mlajši, slok in vitek, vzboklega čela in širokega obraza.) Veruj, veruj, da nama bo lepši večer.

Gospod A: A najprej: kaj želiš. To — ono, čaj, kavo, mleko... povej!

Gospod B: Nepotrebne skrbi, prijatelj! Sicer pa sam veš najino staro navado.

Gospod A (se dvigne in prinese sam čez nekaj časa skodelico in lonček kave. Obenem odpre srebrno šatuljo na mizi). Tako! Prosim.

Gospod B (vzame cigareto in se smehlja): Veš, časih se mi je zdelo, ko sem hrepenel po enakem tihem žitju kakor pravi Wilde: Snežno-bela skodelica, polna črne, dišeče kave, v roki fino cigareto z lomečim se, zlato-rumenim tobakom... Modri oblaki dima ovijajo glavo z ostro vonjajočo udobnostjo in sladé uživanje...

Gospod A (naliva kavo): Naj se ti te sanje uresničijo nocoj... (Sede). Bogme, kako sem te vesel! (Se vrpne nad divan in prižge luč, visečo nad mizo. Gorka svetloba se vlije skozi mlečnato-rdeči senčnik). In zdaj govori, samo govori, zopet enkrat po tako dolgem času.

Gospod B: Domislil sem se neke opazke, ki sem jo bral ondan. Delitev našega življenja v epohe: najprej je bilo vino in z njim petje. Potem je prišla doba črne kave in z njo razgovor...

Gospod A: Precej resnično, je-li?

3*

Gospod B: Pač, toda meni oprostiš, ako molčim o zadnjem letu. Pretežko gre beseda iz ust. Vse bolj me na primer zanima, kako je tebi. Pisal si, da si se oženil. In zdi se mi, da nisi baš nezadovoljen.

Gospod A: O jaz! Saj me poznaš! Živim, to je vse, kar morem reči; kvečemu še pridenem: živim v miru. Navadil sem se, gledati s tega stališča na ves svet; zato sem se izobrazil v prežanju in tako mineva čas. Zvesto sem na preži pred vhodom svojega brloga in nihče, ki ga nočem, nima vanj dostopa. Tako, duša. Pred tabo razgrnem svoj jopič, da vidiš, kaj je pod njim.

Gospod B: Saj se že tako dolgo poznavata. Tvoji interesi so bili vedno v tvojem lastnem življenju, dočim je ostajal svet za tvojim hrbtom, da ga nisi videl in ne vedel zanj.

Gospod A: Da, nikdar nisem delal zanj; preveč izrazit egoist sem. Zase pa tudi ne, ker ni bilo zadostnega vzroka. Dovolj mi je, da znam živeti odmerjene mi dni.

Gospod B: Jaz sem pa imel vedno svet pred seboj, da sem ga gledal, vedno gledal. Mogoče je v tvojem načinu več razuma pri meni ga je prevladal nagon.

Gospod A: Zato nikdar ne propagiram svojega eremitstva. Nespametno je, drugim vsiljevati svoja mnenja, in nezanimivo. Raznoličnost je prijeten pripomoček prebave, ki celo mene veseli, da-siravno je ne iščem in ne potrebujem.

Gospod B: Tvoja samota je v marsičem zavidanja vredna. Zdi se mi, da sem prišel na samotni, od vseh oddaljen otok, kamor še niti v sanjah ni posegel čas. Pri tebi bi bilo možno pozabiti, da je vojna na svetu. Ovil si krog sebe bajko, ki je ne razblini ne stok in ne zmagoslavje, vsem odtujeno bajko, kakor si ti sam odtujen in odtrgan od drugih.

Gospod A: Ne ugovarjam; zakaj bajka je skoraj edino zavetje pred življenjem. Nekoč sem menda bral delo velikega Angleža, ki ima podoben zmisel. — In glej, čemu bi zdaj puščal vojno k sebi. Kakor je izgubila že doba miru zame svoj pomen, tako ga nima tudi ta vihar, ki je sledil. A s teboj bi rad govoril o njej.

Gospod B: Vam je vojna pojem tistega, kar se godi na traku, obsegajočem širino, ki jo še dosega topovska krogla. Nam je tisti trak nekaj, kar ni za ušesa in kar leži pokopano v duši posameznika, kot bi se bal, da mu drugi ne oskrunijo svetinje. To je lastnost posestnika, značilnost vseh, ki so stali pred smrtjo, pa so zaenkrat odnesli še zdravo kožo. Mogoče je vzrok le zavest, da

nikdar nihče ne razume tistega tako do dna, ako še ni gledal z lastnimi očmi. In to se mi zdi edino pravo. Tam utriplje dovodnica vse vojne, tam se rešuje učena politika in vse nove ideje s krvjo in ognjem! Se-li zavedajo posamezniki pravega zmisla, zakaj so tam? Dvomim. Tam je kakor oltar, vedno poln daritve in kdor je sam stal med darovanimi, ga ne miče govoriti o tistih dneh. Vse drugače pa nas zanimajo svečeniki in zakristije, odkoder vodijo žile na altar. Tako vidiš, kako se križajo najini pogledi. Tam je človek vedno na pol obrnjen proti smeri, odkoder je prišel. Dobro se sicer spominjam dni, ko nisem mislil na nikogar več na svetu, razun na samega sebe in čutil sem se z vsemi tovariši združenega v en svet, ki je absolutno tuj prejšnjemu in ki ne sklene z njim nikdar več niti najmanjšega kompromisa. Toda ta tujost leži le v našem izostrenem presojanju, v naši, pred licem smrti porojeni, samolastni volji do življenja, ki postane sčasoma prizma, skozi katero zremo nazaj v zakristijo. — Zgodilo se je, da me je nekoč poslana karta silno užalila, ker je govorila o zabavi in novem kinematografu. Čutil sem, kako zelo sem sam, ker nima ozadje niti trohice sposobnosti spoštovanja, ali bolje obzira. Ne maram je obzirnosti, a v teh slučajih brezobzirnost bolj peče, nego vsako drugo zlo. Mene je polagoma tisto čustvo postavilo na popolnoma samolastne noge. Zdaj lahko razumeš s kako zvedavostjo sem se vračal.

Gospod A: In kaj si našel?

Gospod B: Sprva sem mislil vendarle na možnost, da se vrnem kakor med brate. Še sedaj me je sram tolike sentimentalnosti. Dragi, ljudje so ljudje in nikdar niso tega jasneje pokazali nego zdaj. In najmučnejše je, da je vse silno enostavno in razumljivo, dočim bi najrajši vsakemu posebej zakričal v obraz: Zakaj tako! Hotel sem preživeti te dni kakor izpiješ čašo pristnega, gostega vina v enem samem globokem, polnem požirku, a okoliščine so me prisilile, da srebljem in pazim, kakor da ni vse v redu, kar je v kozarcu. Hotel sem živeti brez misli, pa ne morem.

Gospod A: Tvoje opazovanje me zanima tembolj, ker sam živim kakor puščavnik in ne vem za nič, kar se godi. Gotovo si gledal s pravičnimi očmi.

Gospod B: Ničesar bolj nego to! Prišel sem torej in našel zakristijo prožeto s sivim dolgočasjem. Vojna traja že tretje leto, čakanje zaman . . . Zato je bilo menda moje spoznanje v kratkem dnevu tako, kakor da je bilo že prej v meni. Tisti trak zemlje, ki ga zasežejo še krogle, je postal obrabljen snov, ki je nihče več

ne omenja. V globini vseh duš živi sicer zavest tiste smrti tam doli, vsak posameznik jo čuti kakor drobno iglico v svojem srcu, toda smrt sama je nekaj, kar vpliva kakor mrzlo, ostro jeklo. Glavni princip je postala volja, preživeti ta čas na kakršen koli že način in predvsem pozabiti tisto drobno iglico. Ko sem stopal po ulicah, se mi je zdelo kakor enoten krik, ki je polnil vse oči in smehljaje in bil celo skrit v šelestenju svilnatih toalet: pozabiti! A smrt blišči skozi obrabljeno kramo vojne kakor zubelj — ljudje so si zakrili oči. Zato so prenapolnjeni kinematografi in promenade, ker velja preživeti dni, ki so se že desetkrat ali stokrat ponovili. V nagonu po pozabi je vedno nekaj frivolnega. Tako se nisem čudil, ko se me srečavali polpijani pogledi deklet, kot bi vabili v tempelj sladostrastja . . . In vse to je krilo v sebi že kal abnormalnosti, kal obupa. — Vsem tistim, ki so prej polnili to življenje, velja zdaj le smrt. Torej je treba izrabiti vsaj tisto, kar je pri rokah. In to hlastanje, se je prevrglo skoro že v brezbožje in brezčlovečnost. Pozabiti! Menda se je posplošil ta moment na vsa mesta in nasebine.

Gospod A: Omenil si prej tiste, ki jih ni zdaj tu. Morda nisi mnenja, da je brez njih zastalo vse kakor kolesje stroja, ako odpreš paro.

Gospod B: Ne vse, a vendarle vse poprečnega življenja. Mislim namreč našo družbo, ki je zdaj izgubila svoj motor in se je pokazalo jasno dovolj, kako je živela od drugih, od sveta in milijaja. Moderna družba je razvajeno dete, ki hoče igrač, da se zabava, je slab želodec, ki mu je treba morfija, da se umiri. In tiste igračke so bila gledišča in deloma knjige, bila je zavest, da smrt še ni tako blizu. Saj takozvani razvoj je bila le laž, rojena iz dolgega časa. Razlika je le ta, da je zdaj dete navezано samo nase, prej pa je živelo ob drugih. Toda ta razlika je odločilna, če za druge ne, vsaj za novo se razvijajoče organizme. Družba ni nikoli mnogo mislila, toda ti so mislili. Zdaj pa, ko je ves tok misli osredotočen v vojno in ko se baš teh misli o smrti, namreč o tisti dejanski smrti v strelskih jarkih, vse krčevito ogiblje, je dolgčas strašen in ubijajoč. — Edina značilnost in posebnost, ki sem jo srečal, so črne obleke. Da, ne glej me! Zarežejo ti v oko v teh belih jesenskih dneh, da se nehote ozreš skozi pajčolan ali se obrneš za mimosidochim, in tedaj veš, da bije pod tistim črnim blagom srce v toplem taktu za nekoga, ki ga ni več . . .

Molk.

Val srebrno-zelene mesečine zalije drevje na vrtu.

Gospod B: Kadar govorim o ljudeh, mi vedno vstanejo v spominu vasi za linijo. Nekoč sem hodil skoz nje, ko je bila čista mesečina kakor nocoj. Dragi, te vasi so simbol vsega današnjega človeštva in njegovega življenja. Krog in krog njih je vse izmrlo. Žive duše, niti ptiča ne čuješ. In mesečina se pretaka tako strašno osamela in pusta po golih, ožganih zidovih, da bi postál in se razjokal gorja, ki ga je polna duša, a mu usta ne vedo imena. Drevje in zidovi štrle črni in okajeni proti nebu kakor v krču zastale, trde roke, proseče milosti in usmiljenja in ako jih gledaš, te zgrabi tako divji strah, da bi pobegnil in se skrtil nekam, kjer ni luči, ne misli. Le tu pa tam vidiš kapelo ali cerkev, ki je ostala nedotaknjena sredi razvalin: samotno, skrito svetišče bogve katerega srca. — Kdaj pozidamo te razvaline, kdaj jih očistimo grozote in tajne kletve?

Na verandi se pojavi žena v beli obleki, s hrbtom proti sobi stoji in strmi na vrt, vsa ožarjena z mesečino.

Gospod B: Glej, moja žena!

Gospod B (jo gleda) Kakor bajka!

Gospod A: Da, to je bajka moje hiše . . .

Gospod B (se obrne k njemu). Srečen si.

Gospod A: Ko si prišel in pričel govoviti, sem čutil, kakor da sem padel z drugega nadstropja na trdi tlak. Tako sem treščil v pojem: vojna. In zastal sem ob misli, kako se moré milijoni med seboj . . . Dovolj! Ko odideš, pojde tudi vojna s teboj in nikogar ne bo, da bi me vznemirjal.

Gospod B: Tvoj dom je blagoslovljen grob.

Gospod A: Pa vem, da je moj in da sta trupli v njem polni sladkega, sočnega počitka, obliti s sanjami lastne volje . . .

